

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

TIMARAKA

XIKAMBELO XA TIKO XA LEMBE NA LEMBE 2013 GIREDI 3 XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA XIKAMBELO

TIMARAKA: 40

NKARHI: AWARA YIN'WE

XIFUNDZHANKULU _____

RHIJINI _____

XIFUNDZHANTSONGO _____

VITO RA XIKOLO _____

NOMBORO YA EMISI (9 wa tidijiti)

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

TLILASI (XIK. 3A) _____

XIVONGO _____

VITO _____

RIMBEWU (✓)

MUFANA

NHWANYANA

SIKU RO VELEKIWA

C	C	Y	Y	M	M	D	D
---	---	---	---	---	---	---	---

Xikambelo lexi xi na tipheji ta 13 leti nga katsiki pheji leri.

Swiletelo eka vadyondzi

1. Hlaya swivutiso hinkwaswo na swiletelo hi vukheta.
2. Hlamulela swivutiso hinkwaswo eka phepha ra swivutiso.
3. Mudyondzisi u ta ku pfunu ku hlamula switoloveto swo sungula u nga si sungula ku hlamula swivutiso swa xikambelo.
4. Xikambelo lexi xi na 40 wa timaraka.
5. Nkarhi lowu vekiweke wo hlamula swivutiso i 60 wa timinete.

Switoloveto

1. Tsondzela letere leri nga na nhlamulo leyi nga yona.

Xana hi kuma yini eka tihomu?

Tihomu ti hi nyika ...

A xinkwa

B masi

C j amu

D tiya

U hlamurile swona loko u tsondzerile B.

2. Tsondzela maendli.

Mufana wa famba kambe nhwanyana wa tsutsuma.

U hlamurile swona loko u tsondzerile marito **famba** na **tsutsuma**.

3. Tsala (✘) eka xibokisana lexi nga ekusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Dyambu ri hi nyika...

mati.	
swakudya.	
ku vonakala.	✘
moya.	

U hlamurile swona loko u tsarile xihambano (✘) esibokisanini lexi nga kusuhi na rito ku **vonakala**.

4. Swivulwa leswi landzelaka swi hlamusela ndlela leyi hi hlambaka meno ha yona.

Tsala tinomboro ta (1-4) eswibokisanini ku komba ndzandzelelano lowu nga wona u nga wu tirhisaka ku hlamba meno.

Tsakamisa burachi ya meno.	1
Kucunga nomo.	4
Hlamba meno.	3
Kutani u kamela xisibi xa meno eka burachi ya meno.	2

U hlamurile swona loko u tsarile tinomboro hi ndzandzelelano lowunene.

Eka xikambelo lexi nga ta landzela u ta hlamula swivutiso swo fana na leswi u swi hlamuleke eka 1 - 4.

Xikambelo xi sungula eka phej i leyi landzelaka.

Hlaya xitori lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso swa 1-6.

Enoch Sontonga a a ri n`wana wa mufana. Vatswari va yena a ku ri manana na tatana Sontonga. Manana na tatana Sontonga a va tinyungubyisa swinene hi n`wana wa vona. A a va ri va nyimba ya Mpinga na swona a va vulavula xiXhosa.

Loko Enoch a kurile, u vile mudyondzisi. A a rhandza vuyimbeleri na ku byi dyondzisa vana. Minkarhi yo tala a yima etlilasini a langutisa vadyondzi loko va tlanga, kumbe va ri eku yimbeleleni va tlhela va cina va ri ehandle. Loko a va langutisile, a a navela leswaku siku rin`wana vana hinkwavo va Afrika-Dzonga va nga kota ku tlanga swin`we hi ndlela ya xinghana lexinene.

Enoch u tsarile tinsimu leti a a ti rhandza ngopfu. A tsalela vana leswaku va ti yimbelela. Tinsimu ta yena hinkwato a ti ri ta rirhandzu na ku rhula.

Siku rin`wana Enoch u tsarile risimu ro hlawuleka swinene. Marito yo sungula ya risimu leri, a ya ri "Nkosisikelel' i- Afrika", leswi vulaka leswaku "Hosi katekisa Afrika." Enoch a tala ku khongela a kombela leswaku vana va Afrika-Dzonga va va na minkateko.

Risimu ra Enoch ra, "NkosiSikelel' i- Afrika" ri vile ra ndhuma swinene. Muphati wa ndhuma swinene wa muXhosa loyi a va ku i Samuel Mqhayi, hi yena a a nga tsala marito yo tala ya risimu leri. Namuntlha vanhu hinkwavo va tiko ra Afrika-Dzonga va tinyungubyisa hi risimu leri loko va ri yimbelela.

Risimu leri ri sungurile tani hi xikhongelo xa Afrika. Hi rona risimu ra tiko ra hina ra namuntlha.

1. Tsala nhlokomhaka ya xitori lexi u xi hlayeke laha henhla.

.....

2. Tsondzela letere leri nga ekusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

I mani vito ra nqambhi leyi u nga hlaya hi yona?

A Samuel

B Mpinga

C Xhosa

D Enoch

3. Tsala (✘) esibokisanini lexi nga ekusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Enoch a a tshama no tirha e ...

Amerika-Dzonga	
Ositreliya	
Afrika-Dzonga	
Asia	

4. Kombisa ndzandzelelano lowunene wa timhaka ta xitori lexi u xi hlayeke.

Tsala tinomboro eka swivulwa swa (1 – 4) eswibokisanini ku komba ndzandzelelano lowunene.

Enoch u vile mudyondzisi.	
Xikhongelo xa Enoch xi hundzukile risimu ra rixaka ra tiko ra hina.	
Muphati wa muXhosa u tsarile marito mo engetelela eka risimu leri.	
Enock u tsalerile vana tinsimu ta rirhandzu na ku rhula.	

5. "NkosiSikelel' i-Afrika" i risimu ra rixaka ra tiko ra hina. Incini lexi xi nga endla leswaku Enoch a tsala risimu leri ra rixaka?

Enoch u tsarile 'NkosiSikeleli- Afrika' hikuva a .....

.....

.....

.....

6. Hi ku vona ka wena, i ncini lexi xi nga endla leswaku Enoch a va na ndhuma?

Enoch u vile na ndhuma hikuva u .....

.....

.....

.....

7. Xiyisisa xifaniso lexi nga laha hansi kutani u hlamula swivutiso swa 7.1 na 7.2 leswi kongomisiweke eka xona:

7.1 Tsondzela letere leri nga ekusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Hanci yi ...

- A tsutsuma exintshabyanini.
- B yi hlometerile hi fasicere.
- C yi nwa masi.
- D yi dya byasi.

7.2 Tsala (✘) eka xibokisana lexi nga ekusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Lexi i xifaniso xa ...

Ntanga wa swiharhi	
Damu ra tinhlampfi.	
Purasi	
Ndhawu ya vuhlayiselo bya swiharhi.	

8. Tsala nakambe swivulwa hi ku swi yisa eka ...

8.1 Nkarhi lowu nga hundza

N'wamapurasi u phamela makondlo, vana va langutile.

.....

.....

.....

.....

8.2 Nkarhi wa sweswi

Nguluve yi tlangerele eridakeni, loko hanci yi tsutsumerile erivaleni.

.....

.....

.....

.....

9. Hlaya swivulwa leswi landzelaka.

9.1 Riviti i vito leri nga thyiwa ku vita swilo na swirho swo karhi.

Tsondzela maviti **mambirhi** eka xivulwa lexi lanzelaka:

Mbyana yi puluta ncila.

9.2 Risivi i rito leri tirhisiwaka ematshan'wini ya vito ra munhu kumbe nchumu wo karhi.

Tsondzela masivi **mambirhi** eka xivulwa lexi landzelaka:

N'wamapurasi na nsati wa yena va rhandza swiharhi leswi swi nga epurasini ra vona..

9.3 Rihlanganisi i rito leri tirhaka ku hlanganisa swivulwa swimbirhi swi va xivulwa xi'we.

Tsondzela rihlanganisi **rin'we** eka xivulwa xin'wana na xin'wana eka leswi landzelaka:

- a. Tinguluve ti dyile swakudya swa tona kutani ti ya eku etleleni.
- b. Tihanci ta kolola kambe mbyana ya vukula.

10. Hetisa swivulwa hi ku pfuniwa hi swifaniso.

10.1 Ndzi ta khotsa .....loko ndzi tlula.

10.2 Ku na .....wa va dyondzi ebendeni.

10.3 Hi yimbelela risimu hi ..... manharhu yo ka ya nga voni.

11. Tihela u tsala swivulwa leswi landzelaka u tirhisa mahikahatelo **mambirhi** lamanene.

11.1 ku na swiharhi swo tala epurasini ra malume

.....
.....
.....

11.2 Ku na tinyimpfu tihomu na tihanci epurasini

.....
.....
.....

11.3 N'wamapurasi a huwelela, vona nyoka

.....
.....
.....

12. Tatisa hi xitwananisi xa nhlokomhaka eka swivulwa:

Hi ri:

Van'wamapurasi va byala matsavu exirhapeni.

Kambe

12.1 **N'wamapurasi** ..... byala matsavu exirhapeni.

Nguluve ya cema ehokweni.

kambe

12.2 **Tinguluve** ..... cema ehokweni.

13. Hlaya nongonoko lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso swa 13.1 - 13.3.

Nongonoko wo tirha wa vatirhi va le purasini		
Vito ra mutirhi	Musumbhunuku na Ravunharhu	Ravumbirhi na Ravumune
Mpho	phamela tinguluve	basisa hoko ya tinguluve
Sibongile	basisa dulu	hlambisa tihanci
Katekani	phamela tihanci na tihuku	humesa matandza eswisakeni. hlambisa tihanci
Vonani	tsuvulela nhova exirhapeni	cheleta matsavu
Khanyisa	kha matsavu	phamela tinguluve na tihuku

13.1 Mpho u phamela tinguluve hi Musumbhunuku.

I mani a tirhaka ntirho wo fana na wa Mpho, kambe ku nga ri hi Musumbhunuku?

.....

13.2 Vonani na Khanyisa va tirha exirhapeni xa matsavu hi Ravunharhu.

Vonani a nga khi matsavu kambe u .....

.....

13.3 Sibongile u hlambisa tihanci hi ravumbirhi na Ravumune. Hi waha masiku lama a basisaka dulu?

.....

14. Hlaya girafu leyi landzelaka kutani u hlamula swivutiso swa 14.1 na 14.2.

Swiharhi epurasini

Nomoro ya swiharhi	8				
	7				
	6				
	5				
	4				
	3				
	2				
	1				
	tihanci	tinguluve	tihuku	tinyimpfu	

14.1 Tsondzela letere leri nga kusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Ku fananisa nomboro ya swihari swa le purasini. Hi swihi swihari leswi nga tala?

- A tihuku
- B tinyimpfu
- C tihanci
- D tinguluve

14.2 Tsondzela letere leri nga ekusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Xana tihuku ti tlula tinguluve hi nhlayo yihi epurasini leri?

- A 8
- B 5
- C 4
- D 3

15. Tsala tindzimana **timbirhi** ta kwalomu ka **10** wa swivulwa u hlamusela hi ku endzela epurasini. Tirhisa mahikahatelo, ririmi na mapeletelo lamanene. U nga nombori swivulwa swa wena.

Ndzi endzela epurasini.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ntsengo: 40